

Живодар Душков (София, България)

КРАЛИ МАРКО И БЪЛГАРСКАТА ТОПОНИМИЯ

Abstract: Krali Marco in Bulgarian toponymy

The work considers various toponyms (oronyms, hydronyms etc.) that are tied to the Bulgarian tradition for the legendary historical figure Marco Marnyamchevich who received great popularity mostly under the name Krali Marko. For the purposes of the study the author has taken into consideration number of toponymic writings, travelogues, historical essays, Internet resources etc.

Keywords: historical figure, tradition, toponyms

Мнозина пътешественици, прекосили българските земи след XV век, са оставили в своите бележки данни, свързани с назоваването на различни ороними на името на Крали Марко. И тъй като пътят на чужденците минава през цялата българска шир, явно запознатите, макар и незадълбочено, с историческите събития са попаднали под впечатлението, че владетелят на земите около Прилеп е оставил следи върху сравнително огромна територия и че видимо легендарни сведения са били свързани с една реална личност от XIV век. Напълно естествено е, че именно край Прилеп Едуард Браун (1669) се натъкнал на руини от някогашния укрепен замък на Марко Мърнямчевич и тъй като са били вече минали почти четири столетия, сметнал за нужно да поясни чий точно бил дворецът – на човек, „*прочут някога по тези места*” (АП за Балканите 1987: 178). Също напълно естествено било в Прилепско да пият вино в твърде голяма чаша, която без никакви уговорки да бъде наречена на Крали Марко – „*марковица*” (РП за б. земи 1986: 276). И в единия, и в другия случай става въпрос за крал от този географски край. Обстоятелствата обаче превръщат

Марко Мърнямчевич от местен в общобалкански герой (Крали Марко, Марко Кралевити, Марко Кралевич) (Йорданов 1940: 153–159; Романска 1976: 34–53).

„Българите са съчинили една особена песен за... Марко, която те без прекъсване пеят в чест на този деспот” – отбелязва Соломон Швайгер (1577) в своя пътепис (НАП за Балканите 1979: 467; Йонов 1980: 115-116). Независимо че липсва конкретизация на чутия от него юнашки епос (относно текст и локализация), сведението е интересно дори заради факта, че визира как чрез песенното творчество българският народ съхранява в своята родова памет спомен за неща, случили се или пък преиначени в желанието да са се случили преди два века. Всъщност, популярността на героя е много по-голяма и обхваща като цяло Балканския полуостров. Даже когато се срещат явно неверни твърдения, както това на Антон Вранчич (НАП за Балканите 1979: 188), че Новак Дебелия и Марко Кралевичи били *гръцки царе*, можем да възприемем написаното като изтъкване на всебалканския характер на мита *Крали Марко*. Косвено потвърждение намираме и в съобщението на Мелихор Безолт (1584), че бил чул песен за Крали Марко, но тя била изпята на *хърватски език* (НАП за Балканите 1979: 442). Бележката му не остава неизвестна. Именно на написаното от него се позовава друг немски пътешественик – Йохан Кемпелен, пропътувал тези географски ширини повече от 150 години по-късно – през 1740-а (НАП за Балканите 1980: 46, 311. Вж. и РП за б.земи: 270–271).

Интересни са наблюденията и умозаклученията на руския учен Виктор Иванович Григорович (1849). Той пише: „*Преданието за Марко Кралевичи може да се нарече напълно народно и повсеместно. Няма песен, в която той да не е или герой, или постоянно действащо лице. От Солун до Охрид и до Дунав народът назовава с неговото име всяка забележителна старина*” (РП за б.земи: 243). Всъщност редовете са подплатени и с конкретика – живеещите около Пела недвусмислено твърдели, че местната най-висока могила е гроб на Крали Марко; на свой ред пловдивчани нарекли един от хълмовете на своя град не другояче, а *Гробът на*

Марко Кралевичи (РП за б.земи: 242, 243)¹. Григорович е категоричен за наличието на „повсеместно присъствие на *Марко Кралевичи според преданията*” (РП за б.земи 1986: 243, 245. Вж. и: ФП за Балканите 1975: 371) в Стара планина, в Доспатските дефилета, Щип, Прилеп, Струмица и др., където чувал топоними, тясно свързани с името Крали Марко. Че то било вплетено „в историческа легенда”, пишат и Джорджина Макензи и Аделина Ърби. Интересни в случая са споменатите от тях топоними: *Марковият къошк, Марковият хълм, Крепостта на Крали Марко, Замъкът на Крали Марко, Замъкът на Марко Кралевичи* и пр. (Макензи – Ърби 1983: 1983, с. 99, 101–103, 110. Вж. и Душков 2007: 26–27).

Бележките на пътешествениците обвързват името на Крали Марко с нещо конкретно (замък край Прилеп), но в други краища и с руини от дворци на неизвестни владетели или велможи; с местни височини, впечатляващи с размерите си (определени като **гроб на Крали Марко** или пък само като **Марков хълм**). Дори предмети от бита, които явно са били с „нечовешки размери” (чаша, веранда), също са били назовани с името на героя.

Независимо че изброените топоними (в случая: ороними) не са много на брой и са сравнително еднообразни, те събудиха любопитството ми с това, че българите в отминалите столетия правели опити да си обяснят някои исторически факти и природни феномени посредством реално съществуваща личност, която обаче народната фантазия надарява с необичайна сила и нечовешки възможности. При обвързване времето на написването на някои от пътните бележки с конкретната епоха неминуемо ще се установи, че неслучайно именно миналите по българските земи през XVIII в. пишат за легенди и сказания и свързват топонимията с историята. Това е времето, когато в Европа се заражда култът към фолклора.

Много вероятно е пътешествениците да не са отразили всички топоними, в които е включено името на Крали Марко – веднъж защото пътят им е минавал встрани от дадения обект, на второ място заради езиковата бариера, на трето – поради неосъзнаването на връзката *Марков (-а, -о, -и)* с историческата личност

Марко Кралевичи, на четвърто – защото мисията на пътуването им била съвсем друга.

Целта на настоящото проучване е да бъдат попълнени тези празноти и да се даде възможно най-пълна картина на наличните топоними, свързани с името Крали Марко. Факт е, че на много места съществуват **[Крали] Марков камък, [Крали] Маркова дупка, [Крали] Маркова могила, [Крали] Маркова скала, [Крали] Маркова стъпка** и др. Една своеобразна карта на оронимите още по-пълно би очертала границите на разпространяването на легендите за Крали Марко у нас. Разбира се, съзнавам, че описът ще бъде още по-ценен, ако в него се включат и топоними, които, макар и косвено, също имат отношение към митологизираната биография на Марко Мърнявчевич. В тази връзка наличните данни групирах в две части:

I. Топоними, свързани с името Крали Марко;

II. Индиректно присъствие на Крали Марко в топонимията.

Като най-пълен „преглед“ в тази насока бих определил онези сведения, които са публикувани в „Народни предания и легенди“. В този том 11 от „Българско народно творчество“ успоредно със записани фолклорни материали се срещат и бележки за ороними, в които е вплетено името на Крали Марко (БНТ 1963: 31–32, 104–108, 427, 430–432).

В последните пет десетилетия не е извършвана подобна мащабна дейност „на терен“. Появиха се обаче множество изследвания по топонимия, като следва да открия преди всичко поредицата, реализирана в Центъра по българска ономастика „Проф. Николай Ковачев“². Също така и интернет ресурсите дават възможност да се допълни и разшири подобен репертоар, независимо че съществува риск от неточност. Той обаче до голяма степен е реципрочен на риска при получаването на сведения от който и да е информатор. Допълнителен стимул за подобно изследване (макар че той се появи в хода на работата) бе попадането на подобен сайт, дело на македонски автор(-и)³.

Преди да пристъпя към обобщенията си, е необходимо да направя три уговорки.

(1) Не мога да не се съглася с бележките на различни изследователи, че много често определението *Марков* (-а, -о, -и) се свързва с лично или фамилно име, а не непременно с героя Крали Марко⁴.

(2) Не само че е възможно, но дори допускам, че въпреки усилията ми за пълнота да съм допуснал някаква празнота – или по отношение на неправилно прибавен ороним към „семейството” от разглежданите топоними, или пък при пропускането да бъде включен такъв, който „безспорно” е свързан с... легендата или мита *Крали Марко*⁵.

(3) Прецених, че табличният вид в случая е по-подходящ и че напълно отговаря на публикация от този тип.

С цел по-голяма прегледност е въведено азбучното подреждане. Там, където топонимът е еднакъв, азбучността също се спазва чрез географския индикатор, т. е. в зависимост от името на селището, реката или планината, намиращи се в близост. Във втората част топонимът е свързан и със съответната „обосновка” по какъв начин името на Крали Марко е „прикачено” към оронима.

1. Топоними, свързани с името Крали Марко

Ороним	Местоположение	Източник
<i>Дели Марков камък</i>	Над град Враца в близост до водопада в местността Скакля	http://bg-klas.hit.bg/bg_legendi.html#23
<i>Коритото на Крали Марко</i> <i>Вж. Марково тепе</i>		
<i>Краля Марковски трапези</i>	ЮЗ 9 Черни Осъм, до връх Чучул	Николай П. Ковачев. <i>Топонимията на Троянско</i> . С., 1969, с. 158
<i>Крали-Марков баир</i>	В близост до връх Шипка	http://bg.wikipedia.org/wiki/

Крали Марков ботуш (Марковата стъпка)	Вдлъбнатина в скала при Калето, с. Тетово, Русенско. Сега разрушена.	<i>Тетово. Теренни материали и проучвания.</i> Русе, 1995, с. 15, 26
Крали Марков гроб <i>Вж. Марково тепе</i>		
Крали Марков камик (Марков камик, Крал баир)	Във Врачанско.	http://www.vratzaplus.com/index.php?lang=bg&r=home/t178/t5180 Топонимът е оспорен от Огнян Пищиков
Крали Марков камик	ЮИ 4 Пудрия, Врачанско	Богдан Николов. <i>Топонимията на Врачанска околия.</i> 17 530 имена на местности. С., 1997, с. 249
Крали Марков камик	В община Любимец	http://www.google.bg/#hl=bg&q
Крали Марков камък	На склона срещу гара Плачковци	Николай Ковачев. <i>Местните имена в Дряновско.</i> В. Търново, 2009, с. 249
Крали Марков караул (Маркова капия)	В Централна Стара планина (м. Беклемето)	http://www.rba.hit.bg/centralbalkan.htm http://balkan-map.com/?p=18&id=4
Кралимарковият камък	Ю 1 Карлово	Елена Първанова-Гръошел. <i>Топонимията в Карловско.</i> В. Търново, 2011, с. 165
Кралимаркова дупка <i>Вж. Кралимарковска дупка</i>		
Крали Маркова дупка	Биосферен резерват Стенето – Средна Стара планина, до х. „Амбарица”	http://www.journey.bg/bulgaria/bulgaria.php?guide=1532
Крали-Маркова оран	Останки от вала Еркесия (между Черно море и Марица), наречени така в с. Тракия, Старозагорско	http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:khoxCwreVGII:iternet.bg/publish/akaloianov/stb/markovo.htm

Крали Маркова стъпка	С 4 Крапец, Врачанско	http://www.vratzaplus.com/index.php?lang=bg&r=home/t178/t5180 Богдан Николов. <i>Топонимията на Врачанска околия</i> . 17 530 имена на местности. С., 1997, с. 249
Кралимарковата стъпка	м. Хасар, с. Сталево, общ. Димитровград	http://www.sabori.bg/i.php/ob-haskovo/view.html?oid=37363
Крали Марковата стъпка (Марковата стъпка)	Край Ахелой	Стоян Райчевски. <i>Крайбрежна Стара планина. Топоними и хидроними</i> . С., 2007, с. 337
Крали Марковата стъпка	Ю 2,5 Брястовец	Стоян Райчевски. <i>Крайбрежна Стара планина. Топоними и хидроними</i> . С., 2007, с. 337
Крали Марковата стъпка	И 3 Горни Домлян	Елена Първанова-Гръотел. <i>Топонимията в Карловско</i> . В. Търново, 2011, с. 165
Кралимарковата воденица	ЮЗ 10 Черни Осъм (височината Чучул)	Николай П. Ковачев. <i>Топонимията на Троянско</i> . С., 1969, с. 158
Кралимарковата къщичина (Караклията камък, Долмена)	ЮЗ 7 Харманли	Румяна Кокаличева. <i>Местните имена в Харманлийско</i> . В. Търново, 2011, с. 460
Кралимарковата стъпка	СЗ 4 Дорково	Тодор Балкански. <i>Местните имена на Чепинското краище (Велинградско). Ономастично изследване</i> . В. Търново, 1998, с. 18
Кралимарковата стъпка	Ю 2,5 Харманли, на брега на Харманлийска река	Румяна Кокаличева. <i>Местните имена в Харманлийско</i> . В. Търново, 2011, с. 460
Крали Марковата стъпка	СИ 4 Ветрен	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко</i> . В. Търново, 2008, с. 528
Крали Марковата стъпка	С 2 Павел баня (на брега на Тунджа)	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко</i> . В. Търново, 2008, с. 528
Крали-Марковата стъпка	с. Преображенци, община Руен, област Бургас	http://bg.wikipedia.org/wiki/

Крали-Маркови брезни	Останки от вала Еркекия (между Черно море и Марица), наречени така в с. Поляна, Елховско	http://webcache.googleusercontent.com/ search?q=cache:khoxCwreVGII:liternet.bg/ publish/akaloianov/stb/markovo.htm+
Крали Маркови камъни (Дикилитаи, Побити камъни)	ЮЗ с. Конуш, Хасковско.	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/ preview.html ; Панел Делирадев. Принос към историческата география на Тракия. Т. 2. С., 1953, с. 93; <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди</i> . Отбрали и редактирали Цветана Романска и Елена Огнянова. С., 1963, с. 431
Крали Маркови откосе	В землището на с. Оходен, Врачанско ЮЗ 5 Очин дол	http://www.vratzaplus.com/ index.php?lang=bg&g=home/t178/t5180 Богдан Николов. <i>Топонимията на Врачанска околия</i> . 17 530 имена на местности. С., 1997, с. 249
Крали Маркови откоси	Край с. Миланово, Софийско	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/ preview.html ; <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди</i> . С., 1963, с. 195, 431
Крали Маркови откоси	В Милановския суват (Врачанско)	http://www.severozapad.org/forum/ index.php?topic=531.15 http://bg-klas.hit.bg/bg_legendi.html#23 http://bulgarian-folklore.com/ articles.php?article_id=31 http://moiteplanini.com/legends/ stypkite_na_krali_marko_i_konq_sharkoliq.html
Крали Маркови побити камъни (Декилитаи) Вж. Стъпковете		
Крали Маркови стъпки	В землището на Сестримо, Пазар- джишко, в пролома на Крива река, до параклиса „Св. Петка”	Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия</i> . Т. 2. С., 1953, с. 212
Кралимарковите откоси	И 1,5 Босилковци	Николай Ковачев, Росица Ковачева- Цветанова. <i>Местните имена</i>

		<i>в Беленско. В. Търново, 2009, с. 153</i>
Крали Марковия камък	Ю 5 Александрово	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко. В. Търново, 2008, с. 528</i>
Крали Марковия капак	Улудере (Харманлийска река)	Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия. Т. 2. С., 1953, с. 81.</i>
Кралимарковска дупка (Кралимарковска махара, Кралимаркова дупка)	С 2,5 Звездец	Стоян Райчевски. <i>Местните имена в Малкотърновско. В. Търново, 2012, с. 171</i>
Кралимарковска къща (Похлупен камък)	СЗ 2 Калево	Стоян Райчевски. <i>Местните имена в Малкотърновско. В. Търново, 2012, с. 171</i>
Кралимарковска махара Вж. Кралимарковска дупка		
Кралимарковска стъпка	Ю 0,5 Душово	Николай П. Ковачев. <i>Местните названия в Севлиево. С., 1961, с. 212</i>
Кралимарковската стапка	На върха на Г. Балабаница при Долно Камарци	Йордан Заимов. <i>Местните имена в Пирдопско. С., 1959, с. 194</i>
Кралимарковската стъпка	Ю 1 Добринище	Константин Попов. <i>Местните имена в Разложко. С., 1979, с. 121</i>
Крали марковските стъпки	ЮЗ от Лясково	Стоян Райчевски. <i>Крайбрежна Стара планина. Топоними и хидроними. С., 2007, с. 337</i>
Кралимаркуата стъпка	З 2 Белица	Румяна Кокаличева. <i>Местните имена в Харманлийско. В. Търново, 2011, с. 460</i>
Кралъи Марко Вж. Марко		
Кралъи Марко	3 4 Коркина	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото</i>

		езикознание на Югозападна България. Благоевград, 2006, с. 302 Авторът твърди, че е по ЛИ, но камъкът е с отпечатъци от копито и крак
Марко (Краљи Марко)	З 1,2 Върводол	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България.</i> Благоевград, 2006, с. 335
Марков андък	Ю Вълково (суходол)	Йордан Заимов. <i>Български водонис. Географско описание, строеж и произход на имената.</i> Т. 2. К-Р. [В. Търново], 2012, с. 340
Марков андък	И 1 с. Драгушиново, община Самоков („под Старио друм“)	http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uW59yge17RYJ:www.dragushinovo.com/zabelejitelnosti.html Йордан Заимов. <i>Български водонис. Географско описание, строеж и произход на имената.</i> Т. 2. К-Р. [В. Търново], 2012, с. 340
Марков андък	З Сандански	Йордан Заимов. <i>Български водонис. Географско описание, строеж и произход на имената.</i> Т. 2. К-Р. [В. Търново], 2012, с. 340
Марков баир	З Оряхово	http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic=12152.5;wap2 http://bg-klas.hit.bg/bg_legendi.html#23 http://bulgarian-folklore.com/articles.php?article_id=31 http://moiteplanini.com/legends/stypkite_na_krali_marko_i_konq_sharkoliq.html http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди.</i> С., 1963, с. 430
Марков баир (Марков връх, Марковски рът)	СЗ 4 Шипка	Цанка.Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко.</i> В. Търново, 2008, с. 592
Марков връх Вж. Марков баир		
Марков гъл	З 3 Каравелово	Борис Симеонов, Елена Иванова.

		<i>Топонимията на Плисковско-Мадарски регион.</i> Пловдив, 2010, с. 230
<i>Марков камик</i>	И 2 Бистрица	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България.</i> Благоевград, 2006, с. 336
<i>Марков камик</i>	И 2,5 Боснег	Вельо Велев. <i>Местните имена в Пернишко.</i> В. Търново, 2010, с. 200
<i>Марков камик</i>	Ю 2 Вит	Вельо Велев. <i>Местните имена в Пернишко.</i> В. Търново, 2010, с. 200
<i>Марков камик</i>	Над р. Воздол, с. Челопеч	Йордан Заимов. <i>Местните имена в Пирдопско.</i> С., 1959, с. 211
<i>Марков камик</i> <i>Вж. Крали</i> <i>Марков камик</i>		
<i>Марков камик</i> <i>Вж. Маркова ступка, Марковец</i>		
<i>Марков камик</i>	3 1,5 Дяково	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България.</i> Благоевград, 2006, с. 336
<i>Марков камик</i>	Ю 15 Рилски манастир (връх)	Вельо Велев. <i>Местните имена в Брезнишко.</i> В. Търново, 2009, с. 336
<i>Марков камик</i>	Ю 2 Самораново	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България.</i> Благоевград, 2006, с. 336
<i>Марков камик</i>	Ю 4 Слаковци	Вельо Велев. <i>Местните имена в Брезнишко.</i> В. Търново, 2009, с. 319
<i>Марков камък</i>	Веригово, Карловско	Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия.</i> С., 1953. Т. 2., с. 155
<i>Марков камък</i> <i>(Маркова могила)</i>	Драгиново	Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия.</i> Т. 2. С., 1953, с. 201 Тодор Балкански. <i>Местните имена на</i>

		<i>Чепинското краище (Велинградско). Ономастично изследване.</i> В. Търново, 1998, с. 198
<i>Марков камък</i>	Ю 3 Елена	http://bg.wikipedia.org/wiki/ http://www.priroda.bg/articles/view/4/189
<i>Марков камък</i>	с. Корова, в Чепинския пролом	Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия.</i> Т. 2. С., 1933. с. 201
<i>Марков камък</i>	Местност Градището с. Костанденец, Русенско	К. Шкорпил. <i>Опис на старините по течението на река Русенски Лом.</i> Кн. I. С., 1914, с. 35
<i>Марков камък (Сълна)</i>	ЮИ 4,5 Лесичери	Недялка Иванова-Чавдарова. <i>Местните имена в Павликенско.</i> – Тр. ВТУ "Св. св. Кирил и Методий", Филолог. факултет, кн. 2, Езикознание. Т. 30, 1994, с. 171
<i>Марков камък</i>	Русевци	Н. П. Ковачев. <i>Местните имена в Габровско.</i> С., 1965, с. 131 – цитира легенда, публикувана в Балк. знаме (Габрово), № 103, 1960
<i>Марков камък (Горна кладница)</i>	Ю Царев връх; 3 от седловината Добро поле	http://gila.korona-bowling-blg.com/prirodni_zabelejitelnosti.html http://www.voininatangra.org/modules/ipboard/index.php?showtopic=3029 http://ajgidik.com/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=83
<i>Марков кладенец</i>	ЮЗ 4 Етъра	Н.П. Ковачев. <i>Местните имена в Габровско.</i> С., 1965, с. 131; Йордан Заимов. <i>Български водопис. Географско описание, строеж и произход на имената.</i> Т. 2. К-Р. [В. Търново], 2012, с. 341
<i>Марков нож</i>	Между Кладница и Мърчаево	Вельо Велев. <i>Местните имена в Пернишко.</i> В. Търново, 2010, с. 200
<i>Марков рът</i>	С Курило, Софийско	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html ; <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди.</i> С., 1963, с. 431
<i>Марков стол</i>		http://www.prokarstterra.bas.bg/geo21/2007/

<i>(Марковият престол)</i>		2-07/pp40-43.html http://bg.wikipedia.org/wiki/ http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html
<i>Марков стол</i>	ЮЗ 4 Зелено дърво	Н.П. Ковачев. <i>Местните имена в Габровско</i> . С., 1965, с. 131
<i>Марков стол</i>	И 1 Узана	Н.П. Ковачев. <i>Местните имена в Габровско</i> . С., 1965, с. 131
<i>Марков стол</i>	С 4 Ясеново	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко</i> . В. Търново, 2008, с. 592
<i>Марков топ</i>	СЗ 4 Боруцица	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко</i> . В. Търново, 2008, с. 592
<i>Марков хамам</i> <i>Вж. Маркова баня</i>		
<i>Маркова баня</i> <i>(Марков хамам)</i>	Широково	К. Шкорпил. <i>Опис на старините по течението на река Русенски Лом</i> . С., 1914, с. 101 (има и план); Николай Ковачев, Росица Ковачева-Цветанова. <i>Местните имена в Беленско</i> . В. Търново, 2009, с. 167
<i>Маркова баня</i>	На много места	Йордан Заимов. <i>Български водопис. Географско описание, строеж и произход на имената</i> . Т. 2. К-Р. [В. Търново], 2012, с. 340
<i>Маркова воденица</i>	С 2 Асеновец	Юлияна Петкова. <i>Топонимията на Новоагорска околия</i> . С., 2007, с. 311
<i>Маркова врата</i> <i>Вж. Маркова капия</i>		
<i>Маркова дупка</i>	Куманица планина (Централна Стара планина)	http://www.rba.hit.bg/centralbalkan.htm

<i>Маркова дупка</i>	Недалеч от м. <i>Падши</i> (Вж.)	http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html http://www.kakvo.org/ptext/many-years-ago-king-marko-lived-in-the-area-of-paddy-and-his
<i>Маркова камик</i>	Ю Мирково	Йордан Заимов. <i>Местните имена в Пирдопско</i> . С., 1959, с. 211
<i>Маркова капия</i> Вж: <i>КралиМарков караул</i>		
<i>Маркова капия (Маркова врата)</i> Също: <i>Капуджик, Капули Дербент, Капъджик дървент, Траянови врата</i>	с. Клисуря (в Ихтиманския проход)	http://kostenets-tourism.com/bg/sightseeings/item/id/1 http://bg.wikipedia.org/wiki/http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия</i> . Т. 2. С., 1953, с. 343; <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди</i> . С., 1963, с. 432; Константин Иречек. <i>Пътувания по България</i> . С., 1974, с.174
<i>Маркова крепост (Курт кая)</i>	Връх в Средна гора СЗ от Кортен	Юлияна Петкова. <i>Топонимията на Новоазгорска околия</i> . С., 2007, с. 289
<i>Маркова ловада</i>	С 1 Острица	Костадин Ж. Костадинов. <i>Местните имена в Асеновградско</i> . Пловдив, 1997, с. 262
<i>Маркова механа (Маркова механичка, Маркова механица)</i>	До Маркова капия (Траянови врата)	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия</i> . Т. 2. С., 1953, с. 344; <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди</i> . С., 1963, с. 432; Константин Иречек. <i>Пътувания по България</i> . С., 1974, с.174
<i>Маркова механица</i> Вж. <i>Маркова механа</i>		

Маркова механичка <i>Вж.Маркова механа</i>		
Маркова могила	С 3 Асеновец (връх)	Юлияна Петкова. <i>Топонимията на Новозагорска околия</i> . С., 2007, с. 311
Маркова могила	Бориково	Анастас Саламбашев. <i>Местните имена в Смолянско</i> . С., 1976, с. 140
Маркова могила <i>Вж. Марков камък</i>		
Маркова могила	Част от северните издънки на Предбалкана край Искър и с. Чомаковци, Белослатинско	Йордан Заимов. <i>Имената на планините в българската топонимия</i> . С., 1971, с. 37
Маркова могила <i>(Маркова чукара, Марково тепе)</i>	ЮЗ 3 Каменица	Йордан Заимов. <i>Местните имена в Пирдопско</i> . С., 1959, с. 211
Маркова могила	СИ 5 Светлина	Ничка Бечева. <i>Местните имена в Грудовско (Средецко)</i> . С., 1998, с. 147
Маркова могила	Ю 3 Стрелча	Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия</i> . Т. 2. С., 1953, с. 244. Йордан Заимов. <i>Местните имена в Панагюрско</i> . С., 1977, с. 132
Маркова могила	ЮИ 7 Суходол	Ничка Бечева. <i>Местните имена в Грудовско (Средецко)</i> . С., 1998, с. 147
Маркова могила	Църнел	Вельо Велев. <i>Местните имена в Пернишко</i> . В. Търново, 2010, с. 200
Маркова могила	СИ Червен бряг	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди</i> . С., 1963, с. 430
Маркова обръщина	с. Замфирово, Монтанско	http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:khoxCwreVGII:liternet.bg/

		publish/akaloianov/stb/markovo.htm
<i>Маркова паница</i>	СИ 5,5 Мало село	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България</i> . Благоевград, 2006, с. 336
<i>Маркова пещ</i>	Дюсчал, Стара планина	http://moiteplanini.com/legends/markova_dupka_krali_marko_.html
<i>Маркова преграда</i>	С 4,5 Долно Изворово	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко</i> . В. Търново, 2008, с. 592
<i>Маркова скала</i>	З 3,3 Бураяново	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България</i> . Благоевград, 2006, с. 336
<i>Маркова скала</i>	СЗ 2 Доброво	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България</i> . Благоевград, 2006, с. 336
<i>Маркова скала</i>	СИ 5 Мало село	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България</i> . Благоевград, 2006, с. 336
<i>Маркова скала</i>	Кюстендилско	http://www.google.bg/#hl=bg
<i>Маркова станка</i>	И 0,5 Крапец	Вельо Велев. <i>Местните имена в Пернишко</i> . В. Търново, 2010, с. 200
<i>Маркова станка</i>	З 5 Панчарево (в м. Марковите каманье)	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България</i> . Благоевград, 2006, с. 336
<i>Маркова ступка (Марковец, Марков камик)</i>	Край с. Долни Лом	https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:_fP-rZeovQcJ:paraskeva.narod.ru/Mestnosti.doc
<i>Маркова стъпка</i>	СЗ 6 Българска поляна	Драгомир Лалчев. <i>Местните имена в Тополовградско (Сакарски регион)</i> . В. Търново, 2010, с. 175
<i>Маркова стъпка (Врвицето)</i>	Край Горни Раковец	Анна Чолева-Димитрова. <i>Местните имена в Радомирско</i> . С., 2009, с. 152, 297

Маркова стъпка	С от извора Живата вода	Леонид Йорданов. <i>Топонимията на Витоша</i> . С., 1999, с. 85
Маркова стъпка	с. Кралев дол, на 12 км от Перник	http://bg.wikipedia.org/wiki/
Маркова стъпка	Ю 3 Мировци	Борис Симеонов, Елена Иванова. <i>Топонимията на Плисковско-Мадарския регион</i> . Пловдив, 2010, с. 230
Маркова стъпка	СЗ 4 Ново село	Николай Ковачев. <i>Местните имена във Великотърновско</i> . В. Търново, 2001, с. 197
Маркова стъпка	С 4 Сопот	Елена Първанова-Гръотел. <i>Топонимията в Карловско</i> . В. Търново, 2011, с. 182
Маркова стъпка	Над гр. Угърчин, Ловешка област	http://ugarchin-culture.blogspot.com/2011_05_01_archive.html
Маркова стъпка	ЮЗ 2,5 Шаново (в м. Курт кая)	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко</i> . В. Търново, 2008, с. 592
Маркова трапеза	край Драгушиново, община Самоков	http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uW59yge17RYJ:www.dragushinovo.com/zabelejitelnosti.html https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:zvZmVthNlxQJ:www.ongal.net/editions/3Conf_folk/7VES-HA1.DOC
Маркова тумба	И от Долно Ябълково	Ничка Бечева. <i>Местните имена в Грудовско (Средецко)</i> . С., 1998, с. 11
Маркова чука	В Родопите – между селата Тъмраш и Осиково и хижа „Модър”	http://www.voininatangra.org/modules/ipboard/index.php?showtopic http://www.facebook.com/media/set/?set
Маркова чукара <i>Вж. Маркова могила</i>		
Марковата дия	Ю 4 Славяново	Румяна Кокаличева. <i>Местните имена в Харманлийско</i> . В. Търново, 2011, с. 493
Марковата дупка <i>(Дупката)</i>	ЮЗ 14 Черни осъм	Николай П. Ковачев. <i>Топонимията на Троянско</i> . С., 1969, с. 173
Марковата	Ю 3 Братя Даскалово	Неда Павлова. <i>Топонимията на</i>

стъпка		Чирпанско. С., 2005, с. 291
Марковата стъпка Вж.Крали Марков ботуш		
Марковата стъпка Вж.Крали Маркова стъпка		
Марковец (Марков камик) (Вж. Маркова ступка)		
Маркови венци (Венците)	ЮЗ 12 Черни Осъм между Чаушев дол и Боров дол	Николай П. Ковачев. <i>Топонимията на Троянско</i> . С., 1969, с. 173 http://www.bg-parks.net/main.php?act=parks&park=cbalkan&file=5.html
Маркови дупки	При устието на Крива река — десен приток на Марица	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди. С., 1963, с. 432
Маркови казанъкове	Ю 4 Баргина Барутин	Павел Делирадев. <i>Принос към истор. география на Тракия</i> . Т. 2. С., 1933, с. 139; Константин Иречек. <i>Пътувания по България</i> . С., 1974, с. 519; Тодор Балкански, Кирил Цанков. <i>Местните имена в Доспатското краище. Ономастично изследване. (Съпоставително проучване с местните имена от Пещерско)</i> . В. Търново, [2000], с. 162. Авторите оспорват твърдението и извеждат от ЛИ или от Markus
Маркови камани	ЮЗ Карнобат	Константин Иречек. <i>Пътувания по България</i> . С., 1974, с. 808
Маркови каменъе (Побиене каменъе)	Ю Върба (до шосето за Кюстендил)	Анна Чолева-Димитрова. <i>Местните имена в Радомирско</i> . С., 2009, с. 297
Маркови капиш	З 3 Ярджиловци	Вельо Велев. <i>Местните имена в Пернишко</i> . В. Търново, 2010, с. 200

Маркови кладенци	ЮИ в. Билска чука, Огражден	http://bg.wikipedia.org/wiki
Маркови кладни	ЮЗ 9 Зла река	Николай П. Ковачев. <i>Топонимията на Троянско</i> . С., 1969, с. 173; http://moiteplanini.com/legends/markova_dupka_krali_marko_.html
Маркови кули	Градището при Новачене	Димитрина Михайлова. <i>Местните имена в Ботевградско</i> . С., 2009, с. 166
Маркови къщета	Местности в Самоковско	https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:zvZmVthNlxQJ:www.ongal.net/editions/3Conf_folk/7VES-HA1.DOC
Маркови откоси (Откоси)	Планина при Вит	Вельо Велев. <i>Местните имена в Пернишко</i> . В. Търново, 2010, с. 200
Маркови откоси	Рид Поляниците, Чичова могила; Дюс чал (Централна Стара планина)	http://moiteplanini.com/legends/markova_dupka_krali_marko_.html http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic=12152.5;wap2
Маркови порти	ЮЗ 3,3 Балканец (хребетът)	Николай П. Ковачев. <i>Топонимията на Троянско</i> . С., 1969, с. 173
Маркови прегради	Ю 12 Габрово	Н. П. Ковачев. <i>Местните имена в Габровско</i> . С., 1965, с. 131; http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic=12152.5;wap2
Маркови прегради	СЗ 10 Селце	Цанка Константинова. <i>Топонимията на Казанлъшко</i> . В. Търново, 2008, с. 592
Маркови ступки	Край с. Долни Лом	https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:_fP-rZeovQcJ:paraskeva.narod.ru/Mestnosti.doc
Маркови стълбови	Узана (Централна Стара планина)	Н. П. Ковачев. <i>Местните имена в Габровско</i> . С., 1965, с. 292
Маркови трапези	И в. Чучул	http://www.rba.hit.bg/centralbalkan.htm
Маркови хармани	Централна Стара планина	http://mediator37.snimka.bg/mountain/vr-h-ambarica-vr-h-golyam-kupen-kr-stcite-vr-h-kostenurkata.548032.21393240.big http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html

<i>Марковите каманье</i>	З 5 Панчарево	Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос към историческото езикознание на Югозападна България.</i> Благоевград, 2006, с. 336
<i>Марковите камъни</i>	З 1 Дюлево	Ничка Бечева. <i>Местните имена в Грудовско (Средецко).</i> С., 1998, с. 147
<i>Марковите могили</i>	З 3 Дюлево	Ничка Бечева. <i>Местните имена в Грудовско (Средецко).</i> С., 1998, с. 147
<i>Марковите трапези</i>	ЮЗ 10 Черни Осъм	Николай П. Ковачев. <i>Топонимията на Троянско.</i> С., 1969, с. 173
<i>Марковия връх (Паметника)</i>	с. Остър камък	Румяна Кокаличева. <i>Местните имена в Харманлийско.</i> В. Търново, 2011, с. 493
<i>Марковия камък</i>	ЮЗ 2 Симеоновград	Румяна Кокаличева. <i>Местните имена в Харманлийско.</i> В. Търново, 2011, с. 493
<i>Марковият камък</i>	с. Лесичери, Великотърновско	http://www.bgvakancia.com/zabelejitelnosti-v-bulgaria/index.php?act=article&aid=851 http://bgspirit.com/?view=394
<i>Марковият камък</i>	ЮИ 4 Нареченски бани	Костадин Ж. Костадинов. <i>Местните имена в Асеновградско.</i> Пловдив, 1997, с. 262
<i>Марковият престол</i> Вж. <i>Марков стол</i>		
<i>Марково градище</i>	С 0,7 с. Шипка	Константин Иречек. <i>Пътвания по България.</i> С., 1974, с.273
<i>Марково иманье</i>	С 6 Зверино	Богдан Николов. <i>Топонимията на Врачанска околия. 17 530 имена на местности.</i> С., 1997, с. 292
<i>Марково кале (Шейтан кале)</i>	С 4,5 Боровци	Димитрина Михайлова. <i>Местните имена в Берковско.</i> С., 1986, с. 107
<i>Марково тепе</i> Вж. <i>Маркова могила (Маркова чукара)</i>		
<i>Марково тепе (Маркотепе, Крали Марков гроб,</i>	Един от седемте хълма на град Пловдив, днес —	http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE_%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B5

Коритото на Крали Марко	разрушен	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html Константин Иречек. <i>Пътувания по България</i> . С., 1974, с.182; Йордан Велчев. <i>Градът или Между Изтока и Запада. XIV-XVII век</i> . С., 2005, с. 299
Марково равнище	Врачанско	Богдан Николов. <i>От Искър до Огоста. История на 151 села и града от бившия Врачански окръг</i> . С., 1996, с. 206-207
Марковски рът Вж. Марков баир		
Марковца	С 2 Радуй	Вельо Велев. <i>Местните имена в Брезнишко</i> . В. Търново, 2009, с. 319
Марко Крален баир	Друго име на в. Малуша, Стара планина	http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic=12152.5;wap2
Маркотепе Вж. Марково тепе		
Маркувъ дупкъ (Мънъстиръ)	ЮИ 4 Садовец	Недялка Иванова. <i>Местните имена в Луковитско</i> . С., 2009, с. 285
Маркувъ камик	Ю 3,5 Червен бряг	Недялка Иванова. <i>Местните имена в Луковитско</i> . С., 2009, с. 285
Маркувъ мугилъ (Мугилътъ)	СЗ 3,5 Червен бряг	Недялка Иванова. <i>Местните имена в Луковитско</i> . С., 2009, с. 285

II. Индиректно присъствие на Крали Марко в топонимията

Топоним	Местоположение	Източник
Амбарица	връх Васил Левски, Стара планина	Легенда, свързана с Крали Марко http://moiteplanini.com/legends/markova_dupka_krali_marko_.html http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic Преданието сочи, че там бил хамбарът на Крали Марко

Бели камък	Угърчин, Ловешка област	http://ugarchin-culture.blogspot.com/2011_05_01_archive.html Легенда за надхвърляне между Крали Марко и сестра му Мария. Хвърленият от него от в. Мара Гидик камък паднал на гол хълм, до река Каменица
Венците Вж. Маркови венци		
Врещето Вж. Маркова стъпка		
Големата чеима (Чеимата с общицата на Крали Марко)	В Самоков	http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uW59yge17RYJwww.dragushinovo.com/zabelejitelnosti.html+ Заради големината на обещите
Горна кладница Вж. Марков камък		
Декилтаи Вж. Стъплето , Крали Маркови побити камъни		
Дикилтаи Вж. Крали Маркови камъни		
Долмена Вж. Крали марковата къщина		
Дупката Вж. Марковата дупка		
Забити камък	Угърчин, Ловешка област	http://ugarchin-culture.blogspot.com/2011_05_01_archive.html Надхвърляне със сестра му Мария
Капуджик Вж. Маркова капия		
Капули Дербент Вж. Маркова капия		

Капъджик <i>дервент Вж.</i> <i>Маркова капия</i>		
Караклията <i>камък Вж.</i> Кралимарковата <i>къщина</i>		
Крал баир <i>Вж.</i> Крали Марков <i>камик</i>		
Кръстците	Зъберите на Видимско-Карловския проход	http://moiteplanini.com/legends/markova_dupka_krali_marko_.html http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html Там подреждал снопите на кръстци
Купата	Врѣх в съседство с рида Мургата или Бъзов дял	http://moiteplanini.com/legends/markova_dupka_krali_marko_.html Място, където трупал сеното си
Купените	Сборно понятие за Голям и Малък Купен	http://moiteplanini.com/legends/markova_dupka_krali_marko_.html http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html Там редял в купни житните снопове (ръкойките)
Курт кая <i>Вж.</i> Маркова крепост		
Марагидик	врѣх Русалка	http://webcache.googleusercontent.com/search? Там живеела сестрата на Крали Марко. Турците завзели върха с вика: "Мара гидти" ("Върхът на Мара падна, отиде")
Марините кози	Местност в Стара планина	http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html Скалите в местността приличат на козите и яретата, отглеждани от сестрата на Крали Марко, които внезапно сняг затрупал
Маршият камък		http://legendite.blogspot.com/2009/09/blog-post_03.html Надхвърляне със сестра му Мария.

		Кралимарковият камък паднал в местността Падиш (вж.)
<i>Музилът Вж. Маркув музил</i>		
<i>Мънстир Вж. Маркув дупк</i>		
<i>Откоси Вж. Маркови откоси</i>		
<i>Падеж</i>	Между с. Миланово, Софийско, и Вършец	http://dc146.4shared.com/doc/SPSRXh36/preview.html <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди. С., 1963, с. 436.</i> Крале Марко заедно с коня си скочил, стъпките му се отпечатали
<i>Падиш Вж. Мариният камък</i>		
<i>Паметника Вж. Марковия връх</i>		
<i>Плевнята</i>	Местност в Стара планина	http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pIMp7vFo0osJ:Грамадна четвъртитата скала, оприличена на плевня
<i>Побиене каменье Вж. Маркови каменье</i>		
<i>Побийн камък</i>	И 3 Белица	<i>Румяна Кокаличева. Местните имена в Харманлийско. В. Търново, 2011, с. 460</i> Крале Марко си отбелязал границата на землището
<i>Побийния камък</i>	И 2,5 Троян	<i>Румяна Кокаличева. Местните имена в Харманлийско. В. Търново, 2011, с. 460</i> Крале Марко си отбелязал границата на землището
<i>Побити камъни Вж. Крали Маркови камъни</i>		
<i>Портето</i>	с. Бели Осъм	http://www.rba.hit.bg/centralbalkan.htm

Посто	З 4,5 Кочериново	Следи от големи камъни, уж предназначени за порта на Крали Марко Йордан Еленин. <i>Топонимията на Дупнишко. Принос Към историческото езикознание на Югозападна България.</i> Благоевград, 2006, с. 336. Голяма скала, хвърлена от Крали Марко
Похлупен камък Вж. Кралимарковска Къща		
Стълповете (Декилитаи, Крали Маркови побити камъни)	с. Мечка, Русенско	http://www.promacedonia.org/kalojan/mechka/sm_istorija_2.htm Побити камъни, голям и малък, свързани с надхвърляне на Крали Марко и сестра му
Съла Вж. Марков камък		
Траянови врата Вж. Маркова капия		
Турски рът	Местност в Стара планина	http://www.kakvo.org/ptext/many-years-ago-king-marko-lived-in-the-area-of-paddy-and-his На това място Крали Марко пресрещнал идващите от Тракия турци и се сражавал с тях
Чешмата с общата на Крали Марко Вж. Големата чешма		
Шейтан кале Вж. Марково кале		
* * * (Камъни, свързани с Крали Марко)	1. при Долапите	http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic=12152.5;wap2 Очертания от копитата на коня Шарколия

	2. с. Елешница, Софийско	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди. С., 1963, с. 431</i> Камък, хвърлен от Крали Марко
	3. с. Манастирище, Врачанско	http://bg-klas.hit.bg/bg_legendi.html#23 http://bulgarian-folklore.com/articles.php?article_id=31 http://www.severozapad.org/forum/index.php?topic=531.15;wap2 Очертания на стъпки от коня на Крали Марко
	4. местност Лозенски камък (Средногорските ридове)	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди. С., 1963, с. 431</i> Отпечатък от стъпалото на Крали Марко или неговата трапеза
	5. връх Острома Ю 3 с. Осиковица, Софийско	http://dc146.4shared.com/doc/sPSRXh36/preview.html <i>Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди. С., 1963, с. 436</i> Отпечатък от стъпката на Крали Марко
	6. скалите при Саимещица	http://www.xnetbg.com/new/forum/index.php?topic=12152.5;wap2 Отпечатъци от копитата на коня на Крали Марко
	7. с. Тлачане (общ. Бяла Слатина)	http://bg-klas.hit.bg/bg_legendi.html#23 http://www.severozapad.org/forum/index.php?topic=531.15;wap2 http://bulgarian-folklore.com/articles.php?article_id=31 По речните скали има отпечатъци на конските копита
	8. край Трънска река	Константин Иречек. <i>Пътувания по България. С., 1974, с.558</i> Камък, който бил хвърлен от Крали Марко

	9. край Челопеч (местности Франкая и Икиликая)	Павел Делирадев. <i>Принос към историческата география на Тракия</i> . Т. 2. С., 1953, с. 387. Крали Марко бил взел от Франкая огромен скален къс, който хвърлил в посока на Икиликая.
--	--	--

Ако дотук топонимите бяха разглеждани в зависимост от това дали фигурира името на Крали Марко, или то отсъства в оронимите и хоронимите (от тази гледна точка бяха изведени двете групи: *I. Топоними, свързани с името Крали Марко*, и *II. Индиректно присъствие на Крали Марко в топонимията*), сега ще разгледам съществителните имена, „прикачени” към прилагателното [*Крали*] *Марков* (-а, -о, -и) или пък срещащи се без него. За основа на този вид обобщение приех предложената от Н. Ковачев „Семантична класификация на имената” (Ковачев 2010 : 430–433). Като пренебрегна различното изписване – литературно или диалектно, използването на единствено и множествено число, (не) членуването и пр., ще приведа и количествени параметри, разкриващи честотността на използвания топоним.

I. Физико-географски имена

1. Имена от географски термини: *баир* – ‘хълм, височина, бърдо, рид’ (тур.) (Крал баир, Крали-Марков баир, Марков баир – 2, Марко Крален баир), *врѣх* (Марков врѣх, Марковия врѣх), *дервент* – ‘проход, дефиле, клисура’ (Капули Дербент, Капѣджик дервент), *могила* (Маркова могила – 10, Марковите могили, Марковѣ мугилѣ, Мугилѣтѣ), *тепе* – ‘врѣх, могила, хълм’ (тур.) (Марково тепе, Маркотепе), *тумба* – ‘могила’ (диал.) (Маркова тумба), *чука* – ‘камениста незалесена височина’ (Маркова чука), *чукар* – ‘остра скала, зѣбер’ (Маркова чукара).

2. Имена на минерали: *камѣк* – ‘твърда минерална маса’ (Бели камѣк, Дели Марков камѣк, Забити камѣк, Караклията камѣк, Крали Марков камик – 3, Крали Марков камѣк, Крали Маркови камѣни, Крали Маркови побити камѣни, Крали Марковия камѣк, Мариният камѣк, Марков камик – 10, Марков камѣк – 8, Маркова камик, Маркови камани, Маркови камѣнѣ, Марковите каманѣ,

Марковите камъни, Марковия камък, Марковият камък – 2, Маркувъ камик, Побиеие каменье, Побийн камък, Побийния камък, Побити камъни, Похлупен камък), скала – ‘монолитен каменен блок; канара, чукар, зъбер’ (фр.) (Маркова скала – 4, Курт кая – ‘Вълча скала’; тур.).

3. Имена по пространствени белези на местността:

равнинност: равнище (Марково равнище);

вдлъбнатости: андък – ‘дупка, яма’ (диал.) (Марков андък – 3), *диря* (Марковата диря), *дупка* (Дупката, Кралимаркова дупка, Кралимарковска дупка, Маркова дупка – 2, Маркови дупки, Марковата дупка, Маркувъ дупкъ), *стъпка* (Крали Маркова стапка, Крали Маркова стъпка – 4, Крали Марковата стъпка – 2, Крали-Марковата стъпка, Крали Маркови стъпки, Кралимарковската стапка, Крали-марковската стъпка, Крали марковските стъпки, Кралимаркова стъпка, Кралимарковата стъпка – 3, Кралимарковска стъпка, Кралимаркуата стъпка, Маркова стъпка – 9, Маркова стапка – 2, Маркова ступка, Марковата стъпка – 3, Маркови ступки). При Кралимарковска махара допускам, че *махара* може да се изведе от *маара* – ‘пещера’; тур.

изпъкналости: дикилиташ – ‘изправен камък, побит камък’ (тур.) (Декилиташ, Дикилиташ), *преграда* (Маркова преграда, Маркови прегради – 2), *стълб* – ‘вертикална колона’ (Маркови стълбови, Стълповете, но и Сълпа), *рът* – ‘издължен, стръмен, невисок хълм; рид, бърдо’ (Марков рът, Марковски рът, Турски рът).

II. Културно-исторически имена

1. Имена във връзка със земеделие или човешка дейност:

Във връзка със засяването: брезна – ‘бразда’ (диал.) (Крали-Маркови брезни), *обръщина* (Маркова обръщина), *оран* (Крали-Маркова оран);

Във връзка с вършеенето: кръстец – ‘наредени един върху други снопи след пожъване’ (фр.) (Кръстците, Купата, Купените),

хамбар – ‘склад за зърнени храни’ (тур.) (Амбарица), харман – ‘гумно, място за вършеене’ (тур.) (Маркови хармани).

2. Имена във връзка със скотовъдството:

По осигуряване на фураж: венци (Венците, Маркови венци), кладни (Маркови кладни), ливада (Маркова ливада), откоси сено (Крали Маркови откосе – 2, Крали Маркови откоси – 2, Кралимарковите откоси, Маркови откоси, Откоси);

По видове животни: кози (Марините кози).

3. Имена във връзка със сгради и съоръжения, заграждения:

баня (Маркова баня – 2), воденица (Кралмарковата воденица, Маркова воденица), кладенец (Марков кладенец, Маркови кладенци), къща (Кралимарковата къщина, Кралимарковска къща, Маркови къщета), механа (Маркова механа, Маркова механица, Маркова механичка), пещ (Маркова пещ), плевня (Плевнята), хамам – ‘стара турска баня’ (Марков хамам), чешма (Големата чешма, Чешмата с обичата на Крали Марко).

4. Имена във връзка с пътища:

вървище – ‘планинска пътечка’ (нар.) (Врвището).

5. Имена във връзка с поселищни отношения:

По изчезнали селища: военни термини (Крали Марков караул, Посто), врата (Граянови врата), градище (Марково градище), кале – ‘крепост, укрепление’ (тур.) (Марково кале), кула (Маркови кули), капия – ‘врата, порта’ (тур.) (Маркова капия, Маркови капии), капуджик – ‘вратичка’ (тур.) (Капуджик), порта (Маркови порти, Портето).

6. Имена във връзка с религиозни представи и легенди:

гроб (Крали Марков гроб), долмен – ‘гробница’ (фр.) (Долмена), имане (Марково имане), манастир (Мънъстиръ), шейтан – ‘дявол’ (тур.) (Шейтан кале).

7. Имена във връзка с бита – на цивилното население или на военни лица: ботуш (Крали Марков ботуш), казан (Маркови казанкьове), капак (Крали Марковия капак), корито (Коритото на Крали Марко), нож (Марков нож), паница (Маркова паница), престол (Марковият престол), стол (Марков стол – 4), топ

(Марков топ), *трапези* (Крала Марковски трапези, Маркова трапеза, Маркови трапези, Марковите трапези).

8. Необхванати в класификацията топоними:

Горна кладница, Краљи Марко – 2, Марко, Марков гьол (съставна част на хидронима е *гьол* – ‘езеро, блато’; тур.), Марагидик, Марковец, Марковца, Падеж, Падиш, Паметника и 9 безименни камъка, свързани с Крали Марко.

Заключение

По-голямата част от разглежданите топоними е разпознаваема, тъй като съставна част в тях е пояснението [*Крали*] *Марков* (-а, -о, -и). В някои случаи дори се наблюдава дублиране на името: *Крали Марков ботуш* и *Марковата стъпка*; *Крали Марков караул* и *Маркова капия*; *Кралимаркова дия* и *Кралимарковска дия*; *Марков камък* и *Маркова могила* и др., и дори утроение: *Марков баир*, *Марков връх* и *Марковски рът*; *Маркова ступка*, *Марков камик* и *Марковец*; *Маркова могила*, *Маркова чукара* и *Марково тепе*, или учетворение – *Марково тепе*, *Маркотепе*, *Гробът на Крали Марко* и *Коритото на Крали Марко*... Оказва се, че топоними, при които прилагателното име [*Крали*] *Марков* се обвързва с най-различни съществителни, се срещат в много райони на България – в югозападните ѝ краища, които географски са най-близко до Прилеп, в антипода – Странджа, в Северозападна и Централна България.

В други случаи освен име, свързано с [*Крали*] *Марков*(-а, -о, -и), са записани и други топоними, твърде отдалечени от историческата личност, и по такъв начин е трудно даже да се допусне, че те имат нещо общо с разглежданата проблематика: *Чешмата с общата на Крали Марко*, но и *Голямата чешма*; *Марков камък*, но и *Горна кладница*; *Маркови каменье*, но и *Побиене каменье*; *Марково кале*, но и *Шейтан кале*; *Маркувъ дупкъ*, но и *Мънъс-тиръ*; *Кралимарковската къщина*, но и *Караклията камък*, *Долмена*; *Крали Маркови камъни*, но и *Дикилитаи*, *Побити камъни*; *Кралимаркови побити камъни*, но и *Декилитаи*, *Стълповете*;

Маркова капия (Маркова врата), но и Капуджик, Капули дербент, Капъджик дервент, Траянови врата..., т. е. наблюдава се историческо наслаждане на топоними.

В някои случаи топонимите са превод от/на турски език и по такъв начин може да се обясни наличието на привидни варианти: *Маркова баня* и *Марков хамам*; *Маркова капия* и *Маркова врата* и др.

Сред топонимите, свързани с Крали Марко, най-много са тези, в които фигурира съществителното име *камък* (също в ед. ч. *камак*, *камик*, а в мн. ч., освен литературното *камъни*, още и *каманье*, *каменье*) – 43 пъти; *стъпка*, както и диалектните думи *стапка*, *ступка* (вкл. в мн. ч.) – 34 пъти; *могила (-и)*, но и изписано като *мугилъ*, или във вариант *тепе*, *тумба* – 15 пъти; *дупка* (но и с еднослова думата *андък*) – 11 пъти (включвам и в мн. ч.).

Обратно, процентът на оригиналните, единично срещаните топоними, е твърде висок и говори за желанието на местното население върху базата на почти еднотипните легенди⁶ да създаде нещо свое, неповторимо: *Дели Марков камък*, *Крал Марков ботуш*, *Крали Марков караул*, *Крали-Маркова оран*, *Маркова воденица*, *Маркова паница*, *Маркова пеиц*, *Маркови кладни*, *Марковец* и др.

Отново ще насоча вниманието ни към пътните бележки на Д. Макензи и А. Ърби, където се срещат най-много на брой топоними, обвързани с името Крали Марко: *Замъкът на Крали Марко*, *Замъкът на Марко Кралевити*, *Крепостта на Крали Марко*, *Марковият къошк*, *Марковият хълм* и др. Трябва да изтъкна, че от тях само оронимът **Марков хълм** се е запазил до днес. Въпреки че сведенията на двете чужденки не се препокриват с настоящите обобщения, не мога да не отбележа, че Макензи-Ърби (1) са отчели разнообразието при оронимите с определение *Крали Марко*; (2) „уловили“ са повторемостта на някои топоними (*Замъкът на...*); (3) не са се поколебали да предадат и нещо специфично в оронима (какъвто е случаят с *къошк*); (4); разграничили са някои български от турски думи (в случая *крепост* от *кале*;

хълм от *баир*) (последното ми твърдение следва да се приеме с известни уговорки заради факта, че ползвам превод на български език, а не оригинал).

БЕЛЕЖКИ

1. Разбира се, това не означава, че всички пътешественици споменат името на хълма. Стефан Герлах пише, че той е малък „и долу срещу планината в една скала има изкопани четиригълни ями” (Герлах 1976). Евлия Челеби пък дава имената не на 7, а на девет пловдивски хълма, но имената са турски: *Боз тепе*, *Бунарджик тепе*, *Валели тепе*, *Гьозчи тепе*, *Джамбаз тепе*, *Саат тепе*, *Сарай тепе*, *Тюбет тепе* и *Чанлъ тепе* (Евлия Челеби 1972).

2. По проекта „**Тезаурус на българската топонимия**” (от 2009) на Центъра по българска ономастика „Професор Николай Ковачев” към ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий” .

3. <http://www.kralemarko.org.mk/default-mk.asp?ItemID>

4. Примерите са твърде много. Тук ще посоча само няколко изследвания, в които топонимите са изведени от лично име: *Марков брод*, *Марков бързей*, *Марков дол*, *Марков камик*, *Марков кладенец*, *Марков оструг*, *Марков преслан*, *Марков рът*, *Марков слог*, *Марко иуман*, *Маркова воденица* *Марлкова ливада*, *Маркова ливада*, *Маркова падина*, *Маркова пишура*, *Маркова поляна*, *Маркова страна*, *Маркови кошари*, *Маркови ниви* – Богдан Николов. *Топонимията на Врачанска околия. 17530 имена на местности*. С., 1997, с. 292; *Маркова обръщина*, *Марков дол*, *Марков кладенец*, *Марков рът* – Димитрина Михайлова. *Местните имена в Берковско*. С., 1986, с. 107; *Марков камък*, *Марков трап*, *Маркова дупка*, *Маркова могила*, *Маркова поляна* – Елена Първанова-Гръошел. *Топонимията в Карловско*. В. Търново, 2011, с. 182; *Марков егрек*, *Марков гроб*, *Марков чочер*, *Маркова чешма* – Константин Попов. *Местните имена в Разлажко*. С., 1979, с. 129; *Марковът соват* – Костадин Ж. Костадинов. *Местните имена в Асеновградско*. Пловдив, 1997, с. 262; *Маркова кардишина (Марково поле)* – Лиляна Минева-Ковачева. *Местните имена в Русенско*. В. Търново, 2009. с. 172; *Марков чаир*, *Маркова чешма*, *Маркова воденица* – Мария Ангелова-Атанасова. *Топонимията на Горнооряховско*. В. Търново, 1996, с. 297; *Марков гериз*, *Марков кладенец*, *Марков мост* – Недялка Иванова-Чавдарова. *Местните имена в Павликенско*. – *Тр. ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”*, Филолог. факултет, кн. 2, Езикознание. Т. 30,

1994. с. 171; *Марков дол, Марков кладенец, Марков чукар, Маркова кория, Маркова ливада, Маркова орница, Маркова шума* и др. – Николай Ковачев. *Местните имена във Великотърновско*. В. Търново, 2001, с. 197; *Марков дол, Маркова гора, Маркова добчина, Маркова ливада, Маркова орница, Маркова рътлина* – Николай Ковачев. *Местните имена в Дряновско*. В. Търново, 2009, с. 278; *Марково кладенче, Марковото чучурче* – Николай П. Ковачев. *Топонимията на Троянско*. С., 1969, с. 173, 174; *Марков чарк, Маркова чешима, Марково чучурче, Маркови кадини* – Тодор Балкански, Кирил Цанков. *Местните имена в Пещерското краище*. В. Търново, 2007, с. 278; *Маркова чешима, Марков кладенец* – Юлияна Петкова. *Топонимията на Новозагорска околия*. С., 2007, с. 311 и др.

5. Дори на настоящата конференция бяха изнесени данни за несреци от мене топоними от Сливенско: *Кралимаркови стъпки, Кралимаркови трапези* и др. – Вж. Владимир Демирев. *Топоси на местното значение*. В края на август 2012 г. в пресата пък се цитираха думите на кмета на с. Габрене (Петричко) г-н Евтим Николов, че в местността Сариев камък (Беласица) е открита „стъпката на Крали Марко и стъпката на неговия кон”. Според легендата „с единия си крак героят е стъпил под Беласица, където се намира въпросният камък, а другата [му нога била поставена] в Огражден планина”. – <http://www.e-79.com/news-56369.html>

6. Легендите за Крали Марко са много, но, общо взето, се свеждат до еднотипни действия – премерване на силите (чрез хвърляне на скални маси); водене на битка с турци; стъпване върху каменната плоскост, вследствие на което остава отпечатък (негова стъпка или копито на коня му); неща, свързани с извършването на дейност (лагеруване; стопанска работа) или пък с предмети от битуванено му (място, където бил положен престолът му или пък се намирал гробът му); резултат от неговия нрав (предимно хвърляне от яд на нещо, което му е „под ръка” – ятаган, скала).

ЛИТЕРАТУРА

АП за Балканите 1987: *Английски пътеписи за Балканите (края на XVI – 30-те години на XIX в.)*. Увод, съст. и коментар Мария Н. Тодорова. С., 1987.

БНТ 1963: *Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди*. Отбрали и редактирали Цветана Романска и Елена Огнянова. С., Български писател, 1963.

- Герлах 1976:** Стефан Герлах. *Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград*. С., 1976.
- Душков 2007:** Живоदार Душков. *С митове на път*. Русе, 2007.
- Евлия Челеби 1972:** Евлия Челеби. *Пътенис*. Прев., съст. и ред. Стр. Димитров. С., 1972.
- Йонов 1980:** Михаил Йонов. *Европа отново открива българите: Българите и българските земи през погледа на чужди пътешественици. XV–XVIII в.* С., 1980.
- Йорданов 1940:** Велико Йорданов. *Крали Марко в историята на народното ни творчество*. – *Славянска беседа*, 1940, кн. 3, с. 153–159.
- Макензи – Ърби 1983:** Джорджина Макензи и Аделина П. Ърби. *Пътувания из славянските провинции на Европейска Турция*. С., 1983.
- Ковачев 2010:** Николай Ковачев. *Географските имена в Ловешки окръг*. – В: **Състояние и проблеми** на българската ономастика. Т. 10. В. Търново, 2010.
- НАП за Балканите 1979:** *Немски и австрийски пътениси за Балканите. XV–XVI в.* Състав. М. Йонов. С, 1979.
- НАП за Балканите 1980:** *Немски и австрийски пътениси за Балканите XVII – средата на XVIII в.* Увод, подбор и коментар М. Йонов. С., 1980.
- Романска, Цв. 1976:** Цветана Романска. *Към въпроса за проучването на произхода, разпространението, мотивите и развитието на епоса за Крали Марко у южните славяни*. – В: **Въпроси на българското народно творчество**. Избрани студии и статии. С., 1976.
- РП за б. земи 1986:** *Руски пътениси за българските земи XVII–XIX в.* Съст., предг., коментар и бележки М. Кожухарова. С., 1986.
- ФП за Балканите 1975:** *Френски пътениси за Балканите. XV–XVIII в.* Съст. и ред. Б. Цветкова. С., 1975.

Сведения за автора:

Живодар Иванов Душков, завършил специалността „История“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (1973); заслужил доцент на Русенския университет „Ангел Кънчев“; от 2010 г. – пенсионер.

E-mail: darko47@mail.bg